

זכרון עולם

האשה
החשובה ורופת
צדקה וחסד

**מרת
ורדה שניצר**
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

**מאורות
הדף היומי**

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש
רב פעלים
רודף צדקה וחסד

משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"
ע"ה הר"ח ח' ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"

חג סוכה 3 תש"ד 471 ב"ב טל. 03-5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

מסכת עבודת זרה כ"ה-ל"א ♦ פרה י"ב, ד' - י"ב, ח'

בס"ד, י"ז תמוז תשפ"ה

גליון מס' 1364

השבוע בגליון

מהו הנוסח של ברכת קידוש ה'?

שאלתו המרטיטה של יהודי קדוש

♦ מעללי הצנזורה - "שומר עכו"ם קדוש" ... ועוד

♦ עכו"ם שאינו עובד כוכבים

♦ מסירות נפש על שינוי דברי תורה

♦ "ועל ברייתך שחתמת בבשרנו"

♦ נשים הרי הן כמהולות

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

הגנב

משהניח את עיניו החדות על חפץ ניד, יכול היית להיות סמוך ובטוח שבעליו עומד להיפרד הימנו. יודעי דבר הטילו להבחין בניצוץ שהבליח בעינו לרגע קט, בשעה שהיה מתכנן את ההתרחשות שתוביל להיעלמותו המסתורית של החפץ. בעודו קומץ את שפתיו בהתרגשות היה נשען לאחור, מטה את ראשו המדובלל, וכעבור דקה או שתיים הכה באצבע צרדה, לאמר: התוכנית מושלמת.

הוא כבר לא היה צעיר. זה כשעה או שבעה עשורים מאז הגיה לאוויר העולם, ומעולם לא נתפס על ידי בני העיירה, או על ידי השלטונות. ערמומיותו היתה לשם דבר, ופקחותו הנדירה היתה הסיבה היחידה שבגינה בני אדם לא התרחקו ממנו לחלוטין. היה לו קסם מיוחד, זיק שובב, חיוך נצחי ואישיות תוססת. אבל הוא היה גנב נאלח.

מטבע הדברים מידענו לא הוזמן מעולם לאירוע ציבורי כלשהו. איש לא זכר אותו, אף אחד לא חפץ בחברתו, ושמו לא היה רשום במקום כלשהו. לא בחברת תהלים, לא בחברת משניות ואף לא בספר הקהילה. פשוט התעלמו ממנו. היכן קנה את לחמו, היש לו אב או אם, אחים ואחיות, דודים או קרובים? מעולם לא נודע. משכן, ביום חגה של העיירה, כאשר הכל המתני בשביל העפר שבמבואות העיירה לכרכרתו של הרב החדש, שהוזמן לכהן פאר בעיירתם, לא שותף הברנש בהכנות לאירוע המרגש, ואף לא טרחו ליידיעו על סדרת החגיגות הצפויות בשבוע הקרוב. ילדי המקום צבאו על חלונות חדרו של סופר העיירה, שהתיישב במשנה מרץ להשלים את ספר התורה, שהוזמן על ידי גבאי בית הכנסת

דף כו/ב אבל המינין והמסורות והמומרים היו מורידין ולא מעלין

מעללי הצנזורה - "שומר עכו"ם קדוש" ... ועוד

צרות רבות ורעות סבלו אבותינו מן המינים, מן המומרים ומן המלשינים אשר מיררו את חייהם, עד שחכמינו זכרונם לברכה קבעו: "אבל המינין והמסורות והמומרים היו מורידין ולא מעלין", כלומר, אין לסייע להם בעת צרתם, ולפיכך, אם אחד מהם נפל לבור, אין להעלותו משם. הלומד גמרא זו תמה, מדוע כתוב **"היו מורידין"**, בלשון עבר, ולא בלשון ציווי. וכי בזמן כתיבת התלמוד לא נהגו כן? לפנינו, קוראים יקרים, טביעת יד אחת מיני רבות של הצנזורה אשר פעלה בארצות אירופה במשך מאות שנים והותירה את חותמה בכל ספרי הקודש, ללא יוצא מן הכלל. עד שאפילו את שמה של מסכתנו "עבודה זרה" שינו וקראוה מסכת "עבודת אלילים".

עכו"ם שאינו עובד כוכבים: בעמוד גמרא זה, כו/ב, שבו אנו עוסקים, מצויים שינויי מילים והשמטות לרוב, הן בגמרא הן ברש"י והן בתוספות, כולם מעשי ידי הצנזורה. כך, בכל פעם שנזכרה המילה "גוי" היא הוחלפה ל"עובד כוכבים", המילה "משומד" הומרה ל"מומר" ו"עבודה זרה" שונתה ב"עבודת כוכבים ומזלות". כתוצאה מהחלפות אלו נוצר המשפט המגוחך הבא בתוספות (ד"ה "איזהו"): **"ועובדי כוכבים, אף על פי שכולם עובדי עבודת כוכבים"**. כאילו יתכן, שעובד כוכבים אינו עובד כוכבים. המשפט המקורי היה **"וגויים, אע"פ שכולם עובדי עבודה זרה"**. שיבושים אלו הם פרי "גאונותה" של הצנזורה, אשר רוב אנשיה היו בורים ועמי ארצות, שלא הבינו את הכתוב לפניהם. כך למשל, לעיל (ד/א) היה כתוב בגמרא, כי אם היה הקב"ה כועס על ישראל בימי בלעם "לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט". כוונת הגמרא היא בלשון סגי נהור, שלא היה נשאר מעם ישראל שריד ופליט. הצנזור, ששלח את ידו גם במשפט זה, הוציא מתחת קולמוסו את המשפט הבא: **"לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט"**. לעיתים, עלו השגיאות על כל דמיון, עד שבסידורים מסויימים הודפס בתפילת "שומר ישראל": **"שומר עכו"ם קדוש"**, במקום **"שומר גוי קדוש"**. גם באחת המשניות (שבת פ"ו משנה ה') הוא התעלה על עצמו, ובמקום **"פאה נכריה"** הוא תיקן: **"פאה עכו"ם"** ... ("העקוב למישור" עמ' י"ט).

לא רק שמעללי הצנזורה פגעו בנוסח המילים, אלא שההלכה שונתה פעמים רבות בעקבות תיקוניהם. הדוגמאות לכך רבות מספור, אך נתמקד בעמוד שבו אנו עוסקים. נוכחנו, כי "אבל המינין והמסורות והמומרים היו מורידין ולא מעלין". מי הם ה"מסורות"? ברש"י ובתוספות

נר ה' נשמת אדם

לעילוי נשמת

מרת סוסיא אניטה וולף ע"ה ב"ר טודרוס ז"ל

נלב"ע כ"ב תמוז תשע"ה **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **אבנר רייכמן** ז"ל

ב"ר אברהם שלמה ז"ל

נלב"ע י"ט בתמוז תשנ"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י חתנו הר"ר אשר אורנשטיין שיחי

צעילוי נשמת

א"מ הר"ר **משה בעצר** ז"ל

בן ר' יהודה ז"ל

נלב"ע כ' בתמוז תשע"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **שרה חיה שמלצר** ע"ה

ב"ר חיים ז"ל

נלב"ע כ"א בתמוז תש"ע

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו משפחת **שטמברגר** שיחיו

מבואר כי אלו "מלשינים לשקר, המוסרין ממון חבריהם ביד עובדי כוכבים אנסין". הנוסח המקורי ברש"י היה: "מלשינים, המוסרים ממון חבריהם ביד גויים". אין מדובר במלשיני שקר בלבד, וגם לא במוסרים לאנשים, כלומר, לשודדים.

מסירות נפש על שינוי דברי תורה: דוגמא זו, המהווה טיפה מן הים, מעוררת שאלה גדולה. המהרש"ל (י"ם של שלמה" בבא קמא פ"ד סי' ט') פוסק, שאסור לשנות דברי תורה מפני הסכנה ויש למסור את הנפש על כך! תוך שהוא מוכיח זאת מן הגמרא (שם), וקובע: "שמחוייבים אנו למסור על קידוש השם, ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה".

לפיכך, יש להבין כיצד הסכימו המדפיסים להשמע להוראות הצנזורה ולכתוב פסקי הלכה מעוותים.

שאלה זו הוצעה לפני הגר"מ פיינשטיין זצ"ל אשר השיב, כי להלכה אין אנו פוסקים כמהרש"ל, ועובדת שיבוש ספרי הקודש תוך העלמת עין מכך על ידי חכמי הדורות היא ההוכחה שאין הלכה כמותו ("העקוב למישור" עמ' ל"ד). כמו כן, כבר כתב המהרש"ם ("דעת תורה" סי' של"ד סעי' י"ב) כי בעל שו"ת "יד אליהו" (סי' מ"ח), אשר חי מספר דורות אחר המהרש"ל, חולק על המהרש"ל בכל תוקף. נציין, כי לא רק מפאת שתיקת חכמי הדורות יש להוכיח כן. המאירי, למשל, הוסיף בכתביו עשרות 'הסתייגויות' שנאמרו רק לתשובת המינים (ראה "צפונות" א' בנושא זה), וכן רבינו יונה הפך פירוש משנה מסויימת מפני פחד המלכות, כעדותו של הרשב"ץ ("מגן אבות", אבות פ"ב משנה ג').

דף כז/א דאשה כמאן דמהילא דמיא

"ועל בריתך שחתמת בבשרנו"

כל יהודי היודע את תפקיד הברואים בעולם הזה, מודה לאלוקיו בסיום סעודתו ומברך "ברכת המזון". בברכה השניה של ברכת המזון, הפותחת במילים "נודה לך", אנו מודים לקב"ה "ועל בריתך שחתמת בבשרינו", ונוסח זה, נאמר על ידי גברים ונשים כאחד. האם אין זה מן הראוי לברך, הלמאי נשים מברכות "על בריתך שחתמת בבשרינו"?

אכן, הרמ"א ("שולחן ערוך" או"ח סי' קפ"ז סעי' ג') פוסק, כי הנשים תדלגנה על משפט זה. אולם, אנו נוהגים כדעת כל הפוסקים האחרונים אשר קבעו כי גם הנשים תכלולנה בברכתן מילים אלו, תוך שהם מבארים מדוע אין זה בבחינת חוכא ואיטלולא.

נשים הרי הן כמהולות: ה"מגן אברהם" (שם ס"ק ג') מבאר זאת על פי דברי סוגייתנו, בה נאמר, כי למרות דרשת רבי יוחנן שנכרי אינו רשאי למול יהודי שנאמר (בראשית י"ז) "המול ימול", ודרשו חז"ל "המל", כלומר, המהול - "ימול", מכל מקום, אשה רשאית למול משום "דאשה כמאן דמהילא דמיא". כלומר, אשה נחשבת כמהולה. מעתה, מאחר שנשים נחשבות כמהולות, עליהן לומר "ועל בריתך שחתמת בבשרינו".

הסברו זה של ה"מגן אברהם" לא התקבל על לבם של רבים מגדולי האחרונים, בהם, ה"נזירות שמשון" והגה"ק ר' חיים צאנזר זצ"ל (הגהות, שם). לדעתם, אין כוונת סוגייתנו לומר שאשה נחשבת כמהולה, אלא שאיש שאינו מהול הרי הוא "ערל", ואילו אשה אינה נחשבת "ערלה", ולפיכך היא רשאית למול. מכאן, ועד לקביעה כי אשה נחשבת כמהולה, רחוקה הדרך.

הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל, מבאר (שולחן ערוך הרב שם סעי' ז'), כי מאחר שאין יציר אנוש קרוי אדם, אלא אם כן מצא את בת זוגו, כדברי הפסוק (בראשית ה'ב') "זכר ונקבה בראם... ויקרא את שמם אדם", לפיכך, האשה נחשבת כגוף אחד עם בעלה וראוי שתאמר "ועל בריתך שחתמת בבשרינו", כשהכוונה היא לבעלה.

לעומת זאת, ה"משנה ברורה" (סי' קפ"ז ס"ק ט') מבאר, כי ברכת "נודה לך" נסובה על "שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה, טובה ורחבה", בזכות המילה וקבלת התורה. לפיכך, הן הגברים והן הנשים מזכירים את הברית בין הקב"ה לעם ישראל שבזכותה זכה עם ישראל כולו, נשים וגברים כאחד, לנחול את ארץ ישראל. מאותה סיבה, גם מזכירות הנשים את "תורתך שלימדנתנו", אף שאין מחוייבות בלימוד תורה (עי"ש מה שביאר עוד).

מן הראוי לציין את דברי בעל "ערוך השולחן" (שם סעי' ח'), כי אין קפידיה על כך שהנשים תאמרנה "על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלימדנתנו". לפיכך, אם בטעות הן דילגו על משפט זה, יצאו ידי חובת ברכת המזון, אף על פי שהאיש המדלג עליו לא יצא ידי חובה.

דף כז/ב אשריך בן דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה

מהו הנוסח של ברכת קידוש ה'?

במשך שנות הגלות הארוכה, שטרם הסתיימה ובה לא אחד בלבד עמד עלינו כלולתינו, נדרשו גדולי ישראל לשאלות בענייני פיקוח נפש ו"יהרג ואל יעבור". שאלות אלו נולדו בימי צרה וצוקה, רעה ויגון, כאשר אבותינו, יהודים מאמינים בני מאמינים, לא נטו מההלכה הצרופה כמלוא נימא.

לפני עשור, אך עם נפילתו של הרב הקודם למשכב, הושהתה כתיבתו, כפי שדברים נוספים בעיירה לא באו על תיקונם. הנפח עמל זה שבועות להתקין עששיות מיוחדות לאורך שביל העפר שהוביל מבית הרב לבית הכנסת, וחופה מפוארת נרקמה על ידי טובי התופרות שבנשות העיירה, כדי להוביל תחתיה את ספר התורה ואת הרב החדש לבית הכנסת.

מאות עיניים צעירות, זקנות, מוטושטשות וצלולות כבדולח, הביטו בציפייה דרוכה בענני האבק שהתמרו ממרחקים בין השדות. כרכרת הרב מגיעה, פשטה השמועה מיד בין קהל הממתנים, וילדים נמרצים טרחו לפזר את הבשורה בכל רחבי העיירה, תוך שהם מובילים אחריהם שובל נוסף של אנשים, נשים וטף שאצורצו להקביל את פני רבם. אותה שעה שמת בערל, לפנים עגלון העיירה, את זכויות המגדלת מעיני הדחיה, ואישר בפנים מליכות: רואים את העגלה ממרחק. היא כבר היתה ליד.

בשיירה ובריקודים, בתוף ובמחול, הובילו בני העיירה את רבם החדש שהתהדר בפנים מאירות ובזון שיבה עבות. הרב העניו סרב בכל תוקף לשבת בכרכרתו, גבוה מעל בני העיירה שרכרו סביבו, וחיש קל ירד מן העגלה והשתלב במעגלי החוגגים ששמחתם בקעה השמימית. ר' יוס'ל, הגבאי הוותיק של העיירה בכה בשתי עיניו. באחת, הביט על המרא דאתרא הדור הפנים, ותקווה מלאה את ליבו, ובזולתה השקיק על פני בית העלמין, שם הזדקרה המצבה הלבנה שסימנה את מקום קבורתו של הרב הקודם, אשר שימש כסנדק בבריתו שלו.

לפתע, בתוך כל ההמולה החגיגתית, הבחינה אזנו החדה של ר' יוס'ל בצליל חשוך. לא היה לו כל ספק כי שמע מכת אצבע צרדה, כזו שה"גב"ה נוהג היה להשמיע. הוא כאן. הגב"ה. תוך מספר שניות, צד ר' יוס'ל מבטלו את ה"גב"ה", שעון על הכרכרה שהרב ירד ממנה זה עתה, ראשו המדובלל מצודד בזיחות, ועיניו ממוקדות ברב החדש. סלסל ר' יוס'ל בשממו, מרט שערה או שתיים מזקן התיש שהפך לסימן ההיכר שלו, וחילק פקודות לבחורים נלהבים אדומי לחיים: שימרו עליו! על כל צעד, אל תניחו לו לעולל מאומה. מי הזמין אותו לכאן? **הוא** חש היטב בשמירה שהופקדה עליו. זה היה המצב שלו, להבחין באחרים שמבחינים בו, בלי שהם יבחינו שהוא הבחין בהם. אדיש מתמיד צעד מידעו בתוך נהר האדם שהשתרע מוחף לבית הרב, כדי לברכו שיעמוד בראשם שנים טובות וארוכות שמחתו של ר' יוס'ל הגבאי הושבעה לחלוטין. מוחו התיגע ממחשבות מייסרות, מה לו לגב"ה ולשמחה זו.

בבוא הערב הגיע תורו של מידעו להכנס לחדרו של הרב ולברכו. הרב, שכל ידעיו הכירו את חיבתו העקצונית לתורה הקדושה, יושב היה על כסאו, אצבעו מונחת על שורות הגמרא הענקית שלפניו, בעודו משיב בנימוקת לבני העיירה שבאו להקביל את פניו. ה"גב"ה הושיט את ידו לרב החדש, וטבעת הבחורים-השומרים הלכה והתהדקה סביבו. הוא רכן לעבר הרב והשומרים רכנו איתו. הרב הביט בו ממושכות, ולפתע מצחו המקומט התיישר, נינוחות התפשטה על פניו. הוא מכיר אותו! לחש ר' יוס'ל בפסקנות. הרב מכיר את ה"גב"ה. לדתהומת הכל, התקרב ה"גב"ה לאזנו של הרב, הביט חליפות בגמרא וברב ותוך כדי תנועות תוכחה לחש: **אמרת לך שזה לא יגמר. אמרת לך!**

אמר ויצא.

חורשת השמועות הקיפה את העיירה חבילות חבילות ר' יוס'ל טען בלחש כי הוא התכוון לכך שהוא יודע כי... ואולי להיפך. נשות העיירה כינסו בחפזה את צאצאיהן לתוך ביתן פנימה, לאחר ששמועות רעות טענו, כי הרב, הוא... מלך, שמאז ומעולם עלה בדעתו, שה"גב"ה אינו אלא צדיק נסתר. בחצות הלילה, היו בני העיירה מוכנים להניח את כל כספם בצקלונם של מי שיגלה להם את הסוד הכמוס שמקשר בין רבם החדש ל"גב"ה הישן.

לקראת אשמורת הבוקר הושלמה הרכבת המשלחת שתפקידה היה לברר את התעלומה אפופת המסתורין. ראש חברה קדישא, ראש חבורת תהלים, ראש חבורת משניות, והגבאי ר' יוס'ל בראשם, הרחיבו צעדיהם בצוואת לעבר ביתו של ה"גב"ה, כשעיניהם החוששות של כל בני העיירה מלוות אותם בדרכם. כעבור מספר דקות נתגלתה לעיניהם בקתתו של ה"גב"ה מוצפת באור. איש לא דיבר. הם

ציפו לקראת הטוב ביותר והתכוננו לקראת הגרוע ביותר. מי יודע, אולי יזכו לחזות בעיניהם בשולי אדרתו של אליוה הנביא, שמא צדיק נסתר הוא ה"גנב" שקשרים טמירים לו עם רבם החדש. מי יודע, ראשון החברה קדישא כמעט נקש על דלת ביתו של ה"גנב", כשר יוס'ל היסה אותו במהירות, ומי יתקע לדינו שהוא יסכים לענות על השאלה? אה? שמא יהדוף אותנו מעל מפתנו? בעוד השאלה תלויה על לשונו, נחרד ר' יוס'ל לשמע צעדיו של ה"גנב". הוא שמע אותם. במאור פנים הזמינים להכנס למעונו תוך שהפסטיח חיכיתי לכם. ידעתי שלא תירדמו בלילה.

שבו שבו, פנה לעברם בחביבות. ר' יוס'ל חרק שיניים למראה קומקום עטוי ירוקת שהציץ מתחת לערימת סחבות, לפני שלושים שנה נעלם קומקום זה מביתו שלו, ונחיריו של ראש החברה קדישא התרחבו בזעם למראה מקל ההליכה של ה"גנב", ששימש פעם כמטל של אלונקת הנפטרים.

שבו שבו, אני מכיר את הרב 'שלו' כבר שיששים שנה. עיניהם של ראשי הקהל כמעט יצאו מחוריהן. היינו ילדים, הרב ואנוכי, וחלקנו אותו ספסל לימודים אצל אותו מלמד דרדק. אומר לכם את האמת, לשנינו לא היה חשק רב ללימודים. אך ר' שמרל המלמד, ערמומי היה ופקח. "קינדערלאך", פנה 'שלו'נו במתק לשונו, "רק פרשה אחת, בואו זיסעלאך, רק את העמוד הזה ותו לא. בואו, הנה, כבר גומרים ותעשו ככל העולה על רוחכם..."

גם אני פקח הייתי, הצטחק ה"גנב", ותוך זמן קצר ידעתי שאר אצל המלמד, ואת פיתוייו, ונוכחתי כי אין לדבר סוף. רק פרשה זו, רק פרק זה, רק חומש זה, רק מסכת זו, רק סדר זה, לא גומרים. אף פעם. חומש, משנה, גמרא, טור, שולחן ערוך, ועוד, ועוד. לא גומרים. אמרתי לרב 'שלו'נו, אייזיק, תקשיב לי טוב. אל תאמין לו ר' שמרל, אל תשמע לו! אבל הוא היה ילד תמים, שמע גם שמע, ישב ושיין "ויקרא" - וה' קרא, "אל משה" - אל משה, כך מבוקר עד ערב, עוד פרשה, עוד חומש...

הוא נשאר אצל המלמד, ואני, פרשתי ל"עסקי". מאז ועד הנה חלפו שנים רבות, והיום, למרות שלא הזמנתם אותי, סקרנותי בערה בי לראות את פניו של הרב החדש. מה אומר לכם, חי נפשי, נחרדתי לראות עד מה צדקתי. משהבטתי בפני הרב, הכרתי אותו! זהו אייזיק, הילד שלמד איתי ולא הקשיב לקולי. כמה צדקתי, הוא לא הפסיק ללמוד עד היום...

כשהבחנתי כי שאני מכה באצבע צרדה, פנה ה"גנב" לר' יוס'ל שהאדים והחוויר חליפות, היה זה באותו רגע שלהכרתי חדרה הידועה, כי הרב הוא הוא איזיק התמים. נסגר מעגל.

הוא אשר אמרתי לרב שלנו: אמרתי לך שזה לא יגמר. **מה** אתם צוחקים, פנה בתרעומת לעבר חברי המשלחת, לא צדקתי?!

דקות אחדות לאחר שחברי המשלחת סיימו את ביקורם בבית ה"גנב", הותקפה העיירה בגלי צחוק שלא נשמעו בה מעולם. כל החששות והפחדים הותרו באחת, והכל לענו ל"גנב", שגם בערוב ימיו נותר שוטט כשהיה, בלי להביץ את תכלית החיים. ואילו הרב החדש הפסטי: אילו היה זה ידע עד מה רב התענוג שבלימוד התורה, היה 'גנב' שיעור תורה. **מעשה** זה סיפר לתלמידיו הגרמני' ויוסימנדל זצ"ל, ראש ישיבת נייטרא בארצות הברית, בבקשו לאלפס לקח וללמדם ביה - סבלנות. זוהי בתחילת הדרך, כאשר יהודי מתחיל בדבר מצווה, יצרו תוקפו בכל כוחו, ומשכנעו בכל מיני אמתלאות כי אין הדבר לפי כחו. לא קל לעמוד בפיתוייו, יש צורך בגיוס כוחות נפשיים, ובהקרב מסוימות, כדי לעמוד במשימה. אך בחלוף הזמן, היצר מרפה מעט, אינו זונת, חלילה, הוא לעולם אינו פושע בתפקידו, אך להיטותו פוחתת, מרצ דוהה, והיהודי מתגבר עליו במאמצים פחותים מאלו שהיה עליו להשיקע בהתחלה. **זהו** המבחן. ההתחלה. כאשר יהודי מקבל על עצמו קבלה טובה, קביעות עיתים לתורה, או דבר מצווה אחר, הידיעה כי עם הזמן הוא יחוש כי הדבר כרוך בפחות טרחה, עשויה להיטיב עמו ולעודדו בתחילת דרכו. סבלנות זוהי המידה שיש להאזר בה בתחילת הדרך. סבלנות.

אחד הספרים שהורתו ולידתו באותם ימים טרופים, הוא ספר השו"ת "מעמקים" - "שאלות ותשובות ועניינים שעמדו על הפרק בימי הרג ואובדן של שנת תש"א - תש"ה בגיטו קובנה" - מאת הגאון רבי אפרים אשרי זצ"ל [רבי אפרים היה תלמיד חכם מניצולי השואה, אשר אליו הופנו שאלות רבות ומגוונות בחיי היום היום של הגיטו, כגון, האם מותר לאכול בפני המת, או האם קטן מחויב למסור נפשו על קידוש ה', ועוד. שאלות ותשובות אלו, נערכו על ידו עם הגיעו לחוף מבטחים בניו יורק].

שאלתו המרטיטה של יהודי קדוש: בגיטו קובנה רווחה שאלה מעשית ביותר - הלא מסירות הנפש על קידוש ה' היא מצוה מדאורייתא, ויש, איפוא, לברך עליה, אך מהו נוסח הברכה? שאלה זו הופנתה אל הגר"א אשרי זצ"ל על ידי יהודי פולני שנמלט לליטא, אבל ידם של המרצחים השיגתה. הוא ידע, כי למחרת היום יוצאו אלפים להורג, ולפיכך שאל את הגר"א אשרי זצ"ל אם הנוסח הוא "על קידוש ה'" או "לקדש את ה'". השואל הוסיף, כי ברצונו לקיים מצוה נוספת קודם המצוה הזו, האחרונה בחייו - ללמד אחרים את נוסח הברכה.

הגר"א אשרי זצ"ל ציטט בתשובתו את נוסח ברכת קידוש ה' המופיע בספר "יוסף אומץ" (סי' תפ"ג): **ברוך אתה ה'... וציונו לאהוב שם הנכבד והנורא ההיה והוה והעתיד להיות, בכל לבבנו ובכל נפשנו ולקדש שמו ברבים, ברוך אתה ה' מקדש שמך ברבים**. לאחר מכאן יאמר "שמע ישראל", וימסור צוארו על קדושת שמו.

לעומת זאת, השל"ה (שער האותיות סוף אות א' והובא ב"פתחי תשובה" יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ו'), מביא נוסח קצר מזה, והוא: **"ברוך ... אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקדש שמו ברבים"**. הגר"א אשרי זצ"ל הורה לשואל לברך כנוסח השל"ה, ואותו קדוש הי"ד למד את הברכה ולימד אותה ליהודים רבים אחרים (שם ח"ב סי' ב').

הנמלט מן הגרדום, קיים מצוות קידוש ה'? בהמשך דבריו חושף השל"ה את מהותה של מצוות קידוש ה'. כידוע, אין מברכים על מצוות אשר קיומן תלוי בדעת אחרים ולא בדעת מקיים המצווה בלבד. וכגון, על מצוות צדקה אין מברכים, כי יתכן שהעני לא יסכים לקבל את הצדקה (שו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ח). לכאורה, גם על מצוות קידוש ה' אין לברך, שמא יתחרט הרוצח ולבסוף לא ירצחנו, ונמצא שברכתו לבטלה.

אולם, השל"ה הקדוש מבאר, כי מצוות קידוש ה' אינה תלויה בהריגה בפועל, כי אם ההתמסרות להריגה על קדושת שמו יתברך, היא היא המצווה. מעתה, הוא כבר זכה לקיים את מצוות קידוש ה', גם אם יתחרט הרוצח, או אם יעלה ביד היהודי להמלט מגייה ההריגה.

הנשרפים באש אינם מרגישים כאב! נסיים בעדות מדהימה שכתב המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת, דפוס פראג, סי' תקצ"ז): "מאחר שגמר אדם בדעתו למסור את נפשו על קידוש השם, מכאן ואילך כל מיתה שעושים לו אינו מרגיש כלל... ותדע שכך הוא, שאין לך אדם בעולם שאם היה נוגע באש באבר קטן, שלא היה צועק, אפילו אם יעלה בדעתו לעכב עצמו מלצעוק אינו יכול לעשות. ואנו רואים קדושים שאינם צועקים כלום".

דף כט/ב ותמת שם מרים

שיניים תותבות וקוצבי לב

בסוגייתנו מבואר, כי המת ותכריכיו אסורים בהנאה. הראשונים נחלקו אם הלכה זו נאמרה גם לגבי מת נכרי (עיי' תוס' בבא קמא י"א ד"ה "שהשור" ו"בית יוסף" יו"ד סי' שמ"ט בשם הרשב"א. ראה עוד בספר המפתח בבא קמא שם), ולהלכה נפסק כי דין זה גם נאמר לגבי מת נכרי ("שולחן ערוך" יו"ד סי' שמ"ט). מלבד איסור התורה על שימוש במת ובתכריכיו, ועל ההנאה מהם, גזרו חז"ל, כי גם חפצי נוי הקשורים לגופו, כגון, פאה נכרית, אסורים בהנאה, שמא המשתמשים בהם גם יבואו להשתמש במת ובתכריכיו (ש"ך ס"ק ו').

שיני הזהב בגטו קובנא: בדרך כלל, הלכה זו אינה באה לידי ביטוי בחיי היום יום - מי הוא זה אשר יבקש ליהנות מן המת או מחפצים המחוברים לגופו. אולם, בימי השואה הנוראה, כאשר מפעם לפעם כלואי גיטו קובנא יצאו ממחבואיהם, נגלו מחזות מחרידים לעיניהם: שלדי אדם, גולגולות ועצמות היו זרוקים בהריסות הבתים, אשר הוצתו על ידי הגרמנים ימ"ש. במקום גם נמצאו שיניים תותבות עשויות זהב, והגאון רבי אפרים אשרי זצ"ל מפליטי הגיטו, התבקש לחוות את דעתו אם מותרת ההנאה מזהב זה [אודות רבי אפרים וספרו "מעמקים", ראה בהרחבה בגליון 202].

שני סוגי שיניים תותבות: רבי אפרים השיב להם (עפ"י הסוגיה בערכין ז/ב ו"שולחן ערוך" שם סעי' ב'), כי יש להבדיל בין סוגים של שיניים תותבות. יש מהן, הנעשות כציפוי על שן טבעית וקבועות בפה, ואלו אסורות בהנאה, שכן, הן נחשבות כחלק מגופו של המת. אולם, שן תותבת הממלאת את החלל שנוצר בשל נשירתה של שן אחרת, ואינה קבועה בפה, אינה נחשבת כחלק מגוף המת ומותרת בהנאה.

הפוסקים גם דנו אודות מיחזור קוצבי לב, אשר עלותם גבוהה. היו רופאים שהציעו להוציא את קוצבי הלב מגופם של נפטרים שהושלכו בהם קוצב לב ולהשתילם בחולים אחרים. הגאון רבי

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. ספק: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף כה/א כך עמדה לו חמה למשה

מדוע פחד בלק

רבי יעקב ב"ר אשר בעל ה"טורים" מפרש את המילים (במדבר כב/ב) "וירא בלק בן צפור, שראה שעמדה לו חמה למשה". ומדוע דוקא מכך נתיירא? היה אומר האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל: הלא כוחו של בלעם הרשע היה בידיעתו לכוון את שעת זעמו של הקב"ה. ומאחר שהקב"ה אינו זועם אלא בזמן שהחמה זורחת ומלכי אומות העולם מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לה (ראה לעיל ב/ב וברכות ז/א), נתיירא בלק, שמא יעכב משה את החמה ולא יוכל בלעם לקלל...

דף כו/א בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים

הצנזור לא הבין...

בפוסקים מובא, כי רופא יהודי רשאי לרפא נכריה עקרה, משום איבה, כפי שמוזכר לילד נכריה מטעם זה. "וכן העידו על הרמב"ן ז"ל, שעשה הוא עצמו כן". הפוסקים מביאים, כי רבינו יונה חלק על כך, ולדעתו ריפוי נכריה עקרה חמור מליילד נכריה, ואסור לעשות כן. ולא עוד, אלא שהוא שלח לרמב"ן: "תבוא עליך ברכה, שאתה מרבה זרעו של עמלק" (בית יוסף י"ד סוף סי' קנ"ד). כיצד שרד קטע זה את ביקורתו של הצנזור? פשוט בתכלית, כותב בעל "העקוב למישור", הצנזור לא הבין את הנימה האירונית שבדברים וסבר, כי רבינו יונה באמת התכוון למה שכתב...

לעילוי נשמת

מרת **צהלה (לואיז) בת גורג'יה ז"ל**

נפטרה ביום כ"ב אייר תשע"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידיו **אפרים מועלם** שיחי

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **חיים אריה הנדלר ז"ל**

ב"ר משה יוסף ז"ל נלב"ע כ' בתמוז תשכ"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו הר"ר **אברהם הנדלר** ומשפ' שיחיו - גבעת שמואל

לעילוי נשמת

מרת **מלכה שוורץ ע"ה**

ב"ר חיים יהושע עדער ז"ל נלב"ע כ' בתמוז תשל"ב

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידיו הר"ר **טוביה אליעזר שוורץ** ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **שלמה זבולון בן דוד ז"ל** ב"ר יעקב צבי ובת שבע ז"לנלב"ע כ"ב בתמוז תשנ"ו **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו - ירושלים

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **משה יצחק זיסר ז"ל** ב"ר אהרן שרגא ז"ל נלב"ע כ' בתמוז תשנ"זממייסדי ומקימי בית המדרש סוכטשוב בני-ברק **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

יצחק וויס זצ"ל (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ז סי' ק"א) פסל את הרעיון, מאחר שקוצבים אלו מחוברים לגוף, וממילא אסורים בהנאה ובשימוש כדין הנפטר עצמו [זאת, מלבד איסור ניוול המת].

חתימה על טופס לפני הניתוח: לעומתו, הגאון רבי אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל (שו"ת "ציץ אליעזר" חלק י"ד סי' פ"ג) יעץ, להחתים את המיועדים להשתלה על טופס הכולל הצהרה כי הם מקבלים את קוצב הלב בהשאלה, וכי הם מצווים, להפריד את הקוצב מגופם לאחר מותם. זאת, על פי פסקו של ה"שולחן ערוך" (י"ד שם סעי' ב'), המתיר להשתמש באיברים המחוברים למת, אם טרם מותו הוא ציוה שינתקו אותם ממנו לאחר פטירתו [ועיי' ש"ש מ"ש" לענין ניוול המת, ובאופן שאין אפשרות להחתימו].

דף כט/ב לה/א ו/א

גזירות ותקנות חז"ל ומה שביניהן

דפים אלו עוסקים בתקנות חז"ל, בגדרן ובהיקפן. אמרנו "תקנות", אך לאמיתו של דבר, הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשנה) מחלק את הדינים וההלכות מדרבנן ל"גזירות" ול"תקנות". ה"גזירות" הן אלו אשר נקבעו כסייג לתורה, כגון אלו שסוגייתנו עוסקת בהן: האיסור לאכול פת עכ"ם, לשנות יין ושמן של גויים, ועוד. ואילו ה"תקנות" הן הלכות, מצוות ומנהגים שנתקנו על ידי חז"ל ולא באו כתוספת למצווה מסויימת, או לאיסור מסויים, אלא נועדו לנהל את חיי האדם על פי הדת היהודית באופן כללי. כגון, "משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג" (מגילה ד/א). תקנות חז"ל בכתובה וכדומה, ומנהג ערבות בהושענא רבא.

התורה הקדושה, היא שהעניקה לחכמים את כוחם לגזור ולתקן. בצוונה (ויקרא יח/ל) "ושמרתם את משמרת" - "עשו משמרת למשמרת" (יבמות כא/א), קבעה התורה שחכמים יקבעו גדרים וסייגים לשמירת דיני התורה כראוי. כמו כן, דרשו חז"ל (שבת כג/א) כי הפסוק (דברים לב/ז) בא לומר, שחכמים גם רשאים לתקן מצוות ואיסורים שאינם באים כסייג למצוות התורה, כגון, חנוכה וכדומה. ההבדל בין "גזירות" ל"תקנות" בא לידי ביטוי בדברי בעל ה"תוספות יום טוב" (סוטה פ"ד משנה ג') שכתב, כי ה"גזירות" חמורות מן ה"תקנות", משום שתפקידן לשמר את מצוות התורה. דוגמה לכך ניתן למצוא בהלכות סוטה, בהם נאמר כי אף שמי סוטה אינם בודקים אשה שבעלה חטא, כמאמר הפסוק (במדבר ה/לא) "ונקה האיש מעון", ואף אם הוא עבר על **גזירה** מדרבנן, הרי הוא נחשב חוטא. אולם, אם הבעל עבר על **תקנה** מדרבנן, הוא לא נחשב כחוטא לענין זה, אף שכמובן, כל העובר על דברי חכמים, בין על גזירותיהם ובין על תקנותיהם, עובר על (דברים יז/יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (רמב"ם בהקדמה ל"יד החזקה").

מאימתי החלו חז"ל לתקן ולגזור? כאמור, תקנות רבות כבר מיוחסות למשה רבינו ע"ה! מהן: לשאול ולדרוש בהלכות חג בחג, נוסח הברכה הראשונה של ברכת המזון, שבעת ימי המשתה ושבעת ימי אבלות (ירושלמי ריש כתובות) ועוד. למען האמת, התקנות אף קדמו למתן תורה. כידוע (ברכות כו/ב), האבות תקנו את תפילות שחרית, מנחה וערבית, ובסוגייתנו (לו/ב) אנו למדים, כי בית דינו של שם גזרו שלא לישא "קדשה", ומשום כך רצו לשרוף את תמר. אולם, למרות זאת, אין חיוב לציית לתקנות אלו שקדמו למתן תורה, לולא שחז"ל חזרו ותקנו (מהר"צ חיות ברכות כו/ב).

המעניין בכך הוא **שיתכן דין דרבנן המוזכר בתורה**, שהרי, כאמור, התקנות קדמו למתן תורה. משום כך אף שמצאנו בתורה שהתייחסו לתקנת בית דינו של שם, או לתקנותיו של משה (ראה מגילה לב/א) - מכל מקום אין להן תוקף של "דברי תורה" אלא של "דברי סופרים" (עין רמב"ן בהשגותיו לס' המצוות, שורש שני, ד"ה וכן מה שכתב הרב בעיקר הראשון וע"ע בב"ח סי' תרפ"ה ובברכ"י או"ח סי' קל"ז).

מן המשא ומתן בתלמוד על תקנות חז"ל וגזירותיהם אנו למדים, כי הם הקדישו זמן רב וחשיבה מעמיקה, עד שקבעו תקנה או גזירה מסויימת. מעניין לציין, את דברי הנשר הגדול, הלא הוא הרמב"ם (ספר המצוות שורש א') כי גזירות חכמים ותקנותיהם עולות "לאלפים רבים"!

נר ה' נשמת אדם

נר ה' נשמת אדם

